

Úspešnejším Marx nebol ani v oblasti, na ktorú sa ustavične odvoláva, totiž v hospodárskej. Jeho interpretácie pojmu práce, hodnoty, pojmov kapitalista a proletár ťažko obstoja aj z hľadiska doby svojho vzniku, keďže odporujú dejinám vývinu hospodárstva a všetkým dobovým štatistikám. Na tieto momenty poukázal napr. aj B. Russell.

Štúr ani Masaryk neupierajú marxizmu, že bol výrazom oprávnených túžob a nádejí (napr. sociálnej spravodlivosti), ale svojím jednostranným simplifikujúcim prístupom a prevrátenou optikou zničil v praxi princíp slobody, keď ho predtým deštruoval v svojej teórii. V tejto súvislosti Štúr hovorí o podivuhodnej zmesi Schopenhauera a Rousseaua v marxizme. "...práve v jeho revolučnosti tkvie starý absolutizmus, totalitarizmus, proti ktorému marxizmus predsa pôvodne vytiahol do boja!!!" (s.92). Štúr v marxizme vidí legitímneho dediča tendencie nemeckého myslenia k prehodnoteniu všetkých hodnôt, nesenej vôľou k moci (s.93).

V závere knihy autor zvažuje a uvažuje praktické podoby realizácie marxistickej vôle k moci, pričom skúma ich teoretický výraz, ktorý im dali Lenin a Stalin. Táto kapitola je závažná aj pre našu súčasnosť, lebo Štúr ukazuje, že revolučný terorizmus, ktorý by marxisti radi pripísali na vrub Stalina či nanajvýš Lenina, je obsiahnutý v samotných základoch marxizmu. Štúr upozorňuje, že klasici nemali vôbec zmysel pre pochopenie otázky národa, ktorú napr. Marx chápal čisto politicky. Štúr oceňuje na marxizme jeho akcentovanie hospodárskych pomerov, ale zavrhuje ich jednostranné hypertrofovanie. Zveličovanie tejto zložky znehodnotilo pozitívny náboj marxizmu, pokiaľ ide o kritiku organizácie spoločnosti, ktorej reorganizáciu nastolil, lenže tento problém nemohol na podklade svojich východísk správne riešiť a siahol po mocenskom riešení, po despoticom princípe, znásobenom možnosťami kolektivistického totalitarizmu (s.129).

Autor sa okrajovo dotýka aj situácie v Československu, ktoré sa po roku 1945 prepadlo do zajatia sovietskeho barbarstva a primitivizmu. Napriek fatálnej prítomnosti Štúra ako pravý aristokrat ducha videl ďalej a konštatoval: "V dejinách je však podstatné iba to, za akú cenu sme dobyli podobný úspech. A tu môžem len ubezpečiť, že každá dejinná epocha má svoju bilanciu a že takáto bilancia bude skôr alebo neskôr napísaná aj o tomto období, a len jedno môžem predpovedať, že komunisti prítomnosti a budúcnosti, ktorí azda poctivo zmýšľali, ustrnú nad cenou, ktorú sme museli zaplatiť na životoch, majetkoch a všetkých ostatných hodnotách, najmä charakterových, aby sme sa stali v najširšom a najhlbšom zmysle tohto slova - bezprávnymi!" (s.130)

Tieto slová autora azda najlepšie charakterizujú motívy vzniku knihy a ostáva potešiteľným faktom, že sa zrodila zo zánietenia, ktoré čelí bezpráviu a lži a je na strane hodnôt a ideí vinúcich sa dejinami, ktoré majú čo povedať práve tu a teraz.

Tatiana Sedová

POUTAVĚ O DESCARTOVI

K. MÁCHA: *Cartesius*. Brno, Petrov 1991, 83 s.

Autora jedné z nemnoha našich filosofických knih loňského roku, Karla Máchu, zná spíše jen starší generace. Proto bude jeho nová práce *Cartesius* s tím větším zájmem přijata, neboť ti starší se tu setkávají s autorem znovu po dvaceti letech a s podstatně jinými názory, ti mladší čtenáři získají podnět nejen pro poznání i další autorovy produkce, ale i pro využívání méně obvyklých, zato však účinných žánrů pro šíření filosofického poznání a jeho vztahu k celkovému myšlenkovému vývoji.

Karel Mácha napsal řadu knih a statí z etiky, dějin filosofie a filosofické antropologie, pracoval jako vědecký pracovník Filosofického ústavu ČSAV, docent na filosofické fakultě a pak jako profesor fakulty sociálních věd a publicistiky v Praze. Po okupaci v r. 1968 byl označen za revisionistu, propuštěný z práce a po letech diskriminace emigroval. V zahraničí hostoval na různých univerzitách, od r. 1988 působí jako řádný profesor sociální filosofie na Katolické vysoké škole v Bierbronnen v SRN. Z mnoha prací, vydaných v zahraničí, získalo největší pozornost třísvazkové dílo z dějin české filosofie *Glaube und Vernunft (Věra a rozum)*, na jehož vydání v našem státě dosud čekáme. Je vhodné připomenout, že Mácha se neuzavřel do minulosti filosofie, ale aktivně přispíval v zahraničním rozhlasu, publicistikou i osobními kontakty k šíření poznání o skutečném stavu v naší okupované zemi i k odhalování praktik totalitního režimu.

Zajímavé je, že Karel Mácha, původně marxista, po své emigraci konvertoval ke katolicismu. Pro historiky filosofie bude pozoruhodné sledovat, jak se táto základní změna uplatnila v procesu řešení určitých problémů ve sledu jeho prací, jak závažné důsledky přinesla pro integritu díla.

Knížka s názvem *Cartesius* byla podle autorovy připojené poznámky napsána v r. 1976, před vydáním v roce 1983 přepracována. U nás vychází poprvé.

Co nového přináší do obsáhlé světové literatury o René Descartovi? Mácha sám upozorňuje, že nebylo jeho úmyslem napsat další z mnoha výkladů Descartovy filosofie, případně nahrazovat učebnicový výklad, ale "zasadit celou myšlenkovou stavbu Cartesiovy ideje do dobové historického a antropologicky subjektivního kontextu, z něhož teprve je možné pochopit i konsekvence Descartova díla pro moderní vědecké a filosofické myšlení".

Tomuto záměru odpovídá i zvolený žánr eseje. V souvislosti s momentální situací u nás, kdy za esej se vydává pomalu každá čtivěji, přístupněji napsaná stať, se Mácha pokusil obnovit jeho původní význam: používá bohatý slovník, neotřelé věty, nebojí se zdůraznit své citové zaujetí, volně řadí motivy, ale vše je zároveň podřízeno cíli: vykreslit podrobně prostředí, způsoby myšlení tehdejší doby i osobnost Descarta s jeho skvělými nápady, obavami a láskami.

Již sám úvod navodí atmosféru pro samostatné úvahy čtenáře, probudí v něm snění i touhu domýšlet. Ve fiktivní scéně z Prahy na začátku třicetileté války přichází mladý důstojník vítězného vojska Katolické ligy, Cartesius, za rektorem pražské univerzity Janem Kampanem, aby s ním diskutoval o filosofických problémech. Potom již následují obrazy a scény z jednotlivých úseků Descartova života a práce, od studií na jezuitské koleji přes filosofické úvahy v prostředí vojenských táborů, cestování po různých zemích i dlouholeté osamocení při studiu a psaní, až po prožívání dvou lásek a závěr života ve Švédsku. Nechybí ani závěrečné úvahy nad osudy některých jeho prací i tělesných pozůstatků. Autor se citlivě vžívá do osobních problémů Descarta, domýšlí jeho pochybování, problémy, radosti i nejistoty. Kromě fiktivních řečí a dialogů hodně využívá Descartovy korespondence (první překlady do češtiny), pochopitelně i citátů z filosofického díla, starých podobizen, beletrie i některých historických zajímavostí, a to vše s patričnou střídmostí, aby v hutnosti ideové a citové síly těchto živých obrazů vystoupila před námi osobnost vynikajícího filosofa, zároveň nám blízká, důvěrně známá i po té "všední, lidské" stránce.

Právě toto důvěrné přiblížení *Cartesia* čtenářům umožňuje plně pochopit nejen velikost jeho filosofického přínosu (který je koneckonců vysvětlován a hodnocen v každé učebnici dějin filosofie), ale je i branou do duchovního světa jak tehdejší doby, tak i filosofie samé. V plně konkrétnosti vidíme před sebou velké lidské drama bojů za porozumění světu i zápasu s vlastními nedostatky, se sebou samým. Na rozdíl od zmíněných učebnic dokáže tento esej probudit vnitřní zájem, spjatý se sympatiemi, citlivě a mnohem všestranněji naznačit převratnost a dlouhodobý dosah filosofických idejí.

Možná, že některým filosofům tu bude ledacos chybět, zvláště kritičtější vztah k těm či oněm Descartovým tezám z historického odstupu, snad by volili i jiné obrazy, odlišné akcenty – ale to je už právo autora každého skutečného eseje, aby plně projevil svou osobní zainteresovanost, svou subjektivitu. To se Máchovi opravdu působivě podařilo. Vítaná je nesporně i připojená přehledná bibliografie a jmenný rejstřík.

Esej *Cartesius* je svým způsobem i výzvou a ukázkou toho, jak probudit zájem o dějiny filosofie bez ústupků na kvalitě, jak zpřítomnit mnohé z "problémů minulosti". Pro každého čtenáře bude tato knížka intelektuálním potěšením.

Jiří Kánský

KNIHA O SLOBODE A O ZMYSLE SLOBODY

E. CORETH: Von Sinn der Freiheit (O zmysle slobody). Innsbruck-Wien, Tyrolia-Verlag 1985, 124 s.

Významný predstaviteľ súčasného transcendentálneho novotomizmu, profesor kresťanskej filozofie na univerzite v Innsbrucku, Emerich Coreth (1919) v neveľkej, no na obsah veľmi bohatej knižke *O zmysle slobody* objasňuje dve veci: čo vlastne značí sloboda v dejinách a v súčasnosti a na základe čoho a k čomu sme slobodní. Tieto dve otázky sa uňho zjednocujú v otázke, ako človek nachádza a uskutočňuje zmysel svojej slobody.

Knižka pozostáva z troch na seba voľne nadväzujúcich častí: *Sloboda v dejinách myslenia, Nevyhnutnosť proti slobode* a *Otázka zmyslu ako prístup k Bohu*.

V prvej časti autor prehľadne a zrozumiteľne podáva starogrécke, kresťanské a novoveké chápanie slobody. Z diskusií s rozličnými, často aj protichodnými názormi sa vynára prehĺbené celostné chápanie slobody v duchu "filozofie vekov".

V druhej časti autor dramaticky podáva napätie medzi gréckou nevyhnutnosťou a kresťanskou slobodou. Náorne ukazuje, ako grécke ponímanie nevyhnutnosti znovu a znovu prenikalo do kresťanského myslenia a z rozličných strán ochudobňovalo kresťanské prežívanie a chápanie slobody. Coreth zdôrazňuje, že v kresťanskom chápaní slobody nikdy nešlo iba o slobodu človeka, ale vždy aj o jej podmienku a bytostný predpoklad v Božej slobode, ktorá jediná je podmienkou možnosti každej relatívnej slobody, teda aj slobody každého človeka.

V tretej časti autor objasňuje, čo máme rozumieť pod zmyslom, čo pod prisievčaním zmyslu a čo pod uskutočňovaním, resp. naplňovaním zmyslu. Dokazuje, že každé skutočné hľadanie zmyslu má transcendentálny charakter a možno ho filozoficky reflektovať ako posledný a implicitne vždy už predpokladaný, nepodmieneno nesúci a zároveň skrývajúci sa Základ bytia.

V ďalšom vyberiem štyri veľmi aktuálne problémové okruhy.

V kresťanskom chápaní slobody Coreth pozoruhodným spôsobom interpretuje význam slova "eleutheria" (grécky sloboda), ktoré sa v starom demokratickom Grécku chápalo ako objektívna sloboda slobodného občana. Pritom tento pojem nezahrnoval len právno-etickú slobodu, ale aj celkovú ľudskú slobodu. Apoštol Pavol zjednotil tieto dve chápania slobody. Slobodní od stavu otroctva sa podľa neho stávajú tak, že sme vykúpení Kristom a prepustení do stavu slobodných občanov v Božom kráľovstve. V Pavlovom chápaní sa význam slova "eleutheria" posunul, t.j. transcendoval z konkrétneho sociálneho poriadku do poriadku